

7/11 2008

Beteendeanalys och beteendeintervention

Tristram Smith och Caroline Magyar
University of Rochester Medical Center Rochester, New York, USA

Detta är en översättning av en förkortad version av Smith, T., & Magyar, C. (2003).
Behavioral Treatment and Assessment. In E. Hollander (Ed.), Autism spectrum disorders.
New York: Dekker.

Översättning: Håkan Järvå

Översatt och publicerad med tillstånd av förläggaren.

Inledning	2
Beteendeanalys	2
Intervention	5
Principer	5
Översikt	6
Programinnehåll	7
Språk och kommunikation	7
Lek och social interaktion	8
Kognitiva och teoretiska färdigheter	8
Motoriska färdigheter och ADL-färdigheter	8
Problembeteenden	9
Referenser	10

Inledning

Trots att autism har en biologisk grund, är det beteendeariktade interventioner som för närvarande är mest väldokumenterade vid detta tillstånd. Forskare över hela världen har publicerat fler än 550 referentgranskade empiriska studier av beteendeariktade interventioner (som även kallas tillämpad beteendeanalys, TBA; på engelska Applied behavior analysis, ABA) och dessa studier har visat att insatserna kan vara gynnsamma på många områden (1). De flesta barn med autism kan lära sig att kommunicera och leka med andra, delta i fritidsaktiviteter med andra barn och vuxna, utföra ADL-funktioner som att lära sig gå på toaletten och klä på sig, teoretiska och praktiska färdigheter samt hantera störande beteende som vredesutbrott eller stereotypiskt beteende (2).

Ur ett beteendeariktat perspektiv har personer med autism biologiska brister, jämfört med andra barn och vuxna, som begränsar deras förmåga och motivation till inläring. Det finns i synnerhet några områden där barn med autism uppvisar både ett bristande intresse och en nedsatt förmåga och det är när det gäller att leka på ett kreativt sätt, samtala, imitera andras beteende, utforska sin omgivning, ge akt på lärarnas instruktioner samt läsa böcker i ämnen som de är obekanta med. Till följd av detta är det ett primärt mål för beteendeariktade insatser att skapa inläringssituationer som gör det möjligt för barn med autism att lyckas och som motiverar till fortsatt lärande.

Eftersom många interventioner för barn med autism har visat sig ineffektiva eller rentav skadliga (3), anser beteendeariktade behandlare att det är viktigt att använda interventioner som visat sig ha positiv effekt i kontrollerade studier och som har sin grund i vetenskapligt sunda principer om hur man främjar inläring. Dessutom anser de att man noggrant måste registrera effekten av dessa insatser i varje enskilt fall .

Beteendeanalys och beteendeariktad intervention utförs vanligtvis av yrkesgrupper som inte har någon högre specialutbildning i beteendeanalys, t ex personliga resurser i förskolan och liknande, men som arbetar under frekvent handledning av specialutbildade beteendeanalytiker, t ex legitimerade beteendeterapeuter och liknande. De specialutbildade bör ha en universitetsutbildning i beteendeanalys samt minst ett års klinisk erfarenhet av beteendeanalys och beteendeariktad intervention av barn med autism (4).

Beteendeanalys

Innan man genomför en beteendeanalys bör barnet med autism genomgå en grundlig utredning för att fastställa diagnosen, utesluta medicinsk problematik utöver autism (t ex hörselnedsättning) och bedöma barnets aktuella färdighetsnivå. Beteendeanalysens fokus är att direkt observera barnet för att få utförlig information om de aktiviteter som barnet utför. Huvudsyftet är att: a) identifiera beteenden som interventionen kan inriktas på (målbehov), b) undersöka hur vissa omständigheter påverkar dessa beteenden

visar på att beteendet minskar fortsätter lärarna med interventionen. Om inte, ändrar de interventionen.

De föregående exemplen har mest handlat om beteendeöverskott, men funktionella analyser är av vikt även vid beteendebrister, eftersom de kan göra det lättare att identifiera de antecedenter, konsekvenser och establishing operations som hänger ihop med ökad beteendefrekvens. Barn med autism kan t ex klara sina uppgifter bättre om de får instruktioner i bildform istället för verbalt. För vissa barn kan tillgång till favoritleksaker innebära en större förstärkning än kramar, medan det för andra barn kan vara det motsatta som gäller. I övrigt är uppgiftsanalyser av målbeteendet av avgörande vikt. Till och med en till synes okomplicerad handling som att borsta tänderna innefattar många färdigheter (hitta tandborste och tandkräm, klämma ut tandkräm på tandborsten, vrida på vattnet, etc.). Att säga ett ord för att be om något (t ex "kaka") kräver att barnet med autism ger ifrån sig ett flertal olika ljud på ett korrekt sätt, sätter samman dessa ljud för att forma ordet och förstår när ett sådant önskemål lämpar sig. Eftersom barn med autism inte alltid kan lära sig färdigheter utan särskild undervisning, kan det vara nödvändigt att identifiera och lära in varje enskild färdighet som en handling innefattar. Vanligtvis genomförs uppgiftsanalyser av en handling genom att noggrant observera en person som redan klarar av handlingen (7).

Om ett barn med autism ska kunna lära sig en färdighet måste han eller hon kontinuerligt öva på den. Därför är det viktigt att lärarna fastställer kriterier för när barnet kan anses bemästra färdigheten (t.ex. korrekt respons i 90 % av fallen under två dagar i rad). Eftersom det kan variera beroende på situation hur mycket ett barn med autism använder en färdighet, anger lärarna vanligtvis också de situationer i vilka beteendet ska förekomma. Detta kan de göra genom att ange en uppsättning mål i sekvens. Det första målet kan vara att få barnet att lära sig att svara korrekt på instruktioner i en en-till-en-situation. Nästa mål för barnet kan vara att svara korrekt på samma instruktioner när de ges i en smågruppssituation, för att sedan kunna klara samma sak på en utflykt. De data som samlas in är det antal tillfällen färdigheten som lärts ut skulle kunna utföras, det antal gånger färdigheten används på ett riktigt sätt samt grad av hjälp som behövs för att utföra färdigheten (behövdes så kallad prompting eller handgriplig hjälp för att utföra färdigheten, eller utfördes färdigheten som respons på en instruktion utan extra hjälp?). Denna information ritas sedan upp i diagramform och korrekt svarsfrekvens och behov av extra hjälp analyseras genom att visuellt granska diagrammen och på så sätt avgöra om frekvensen av korrekt respons utan hjälp ökar. Om så är fallet fortsätter interventionen tills barnet uppnår kriteriet för att behärska färdigheten. Om inte, ändras inlärningsstrategin för att försöka öka frekvensen av korrekta responser.

Man kan säga att beteendeanalys och beteendeintervention går in i varandra. Det är den inledande bedömningen som får ligga till grund för val av interventioner. Fortlöpande bedömningar av hur barnet med autism svarar på interventionerna kan sedan leda till att man tvingas revidera den ursprungliga bedömningen och ändra interventionerna.

för den expressiva språkundervisningen att barnet lär sig att namnge en mängd föremål (vanligtvis sådana som barnet tidigare bemästrat i träningen av den impressiva språkförmågan). Därefter lär sig barnen att namnge bilder och handlingar som de själva eller andra utför.

Lärarna använder incidental teaching sida vid sida med DTT för att hjälpa barnen att använda sina nya språkfärdigheter för att kommunicera i sin vardag (t.ex. genom att placera föremål i barnets blickfång, men utom räckhåll, så att barnen måste be om dem). Lärarna kan även använda sig av löst strukturerade tillvägagångssätt för att bredda dessa färdigheter. De kan till exempel lära barn med autism att använda inövade sociala fraser som promptar dem att samtala med andra barn. När sådana färdigheter har bemästrats, kan den expressiva språkundervisningen gå över till avancerade färdigheter som att uttrycka sig i meningar som omfattar olika språkkomponenter (t.ex. prepositioner och pronomen) och morfem (t.ex. tempus och plural), ställa och besvara frågor, uttala sig om ett ämne och ansluta sig i pågående samtal.

Lek och social interaktion

Genom DTT och löst strukturerade upplägg – i synnerhet BST – kan barn med autism lära sig att imitera färdigheter som de kan använda sig av i lek och socialt samspel, som slängkyssar, att klappa händer, vinka, bygga med klossar, vaggas en docka, rulla en lastbil och röra i en gryta med sked. Dessa färdigheter kombineras sedan till längre beteendesequenser och låtsaslek. Därefter kan barnen med autism, med hjälp av BST, lära sig andra sociala färdigheter, som att hälsa och samtala på ett lämpligt sätt (11). Andra barn kan underlätta undervisningen genom att antingen tjäna som modell för nya färdigheter eller fungera som en handledare som stimulerar barn med autism att använda färdigheterna i vardagen (12). För att hjälpa barnen att leka och vara med i andra fritidsaktiviteter, utan att ha uppsikt över dem, kan lärarna instruera dem i att följa aktivitetsscheman i bildformat (13).

Kognitiva och teoretiska färdigheter

För att lära ut basala teoretiska färdigheter, som att matcha, räkna, känna igen siffror och bokstäver samt rita, använder sig lärarna av DTT-metodik (14). De använder sedan färdighetsträningstrategier för att lära ut mer avancerade skolfärdigheter som läsning, matematik, rättstavning, litteraturläsning samt samhällskunskap och naturkunskap. Det finns få studier där man jämfört olika BST-upplägg, men klinisk erfarenhet tyder på att de effektivaste uppläggen använder sig av noggrant planerade sekvenser för färdighetsutvecklingen och tekniker för att anpassa instruktionerna efter det enskilda barnets inlärningsstil (t.ex. att använda instruktioner i bildform snarare än muntliga anvisningar och att ge mer tid för slutförandet av uppgifter) (15).

Motoriska färdigheter och ADL-färdigheter

Fastän fin- och grovmotoriska färdigheter ofta är en styrka för barn med autism, har somliga en försenad utveckling inom detta område, i synnerhet när det gäller att utföra

